

Amb això es pretenia mantenir viu el seu record i donar exemple. Na Margalida Forteza li organitzà un altre homenatge a l'any de la seva mort, on un dels actes fou la col·locació de la placa al carrer⁶. El 1979, en un context sociopolític molt distint com és el de la Transició, es duu a terme una campanya de captació de signatures per sol·licitar a l'Ajuntament el retorn del nom originari del carrer.

Tant les fonts orals com els articles en homenatge a Margalida ens plasmen la seva personalitat que tant marcà la seva actuació; remarquen la seva activitat incansable, decidida, de dedicació al bé social..., encara que patís una greu malaltia del cor. Però també assenyalen el seu fort caràcter impregnat d'ideals austers, catòlics i conservadors. Els entrevistats la recorden vestida amb el rebosillo i amb trunyella o acompanyada del seu assessor espiritual, el capellà castrense Nicolás Saggese. Una anècdota que plasma la personalitat d'aquesta dona, del seu temps, és el fet que abans de morir demanà que li posassin el vel d'anar a missa.

Però malgrat el seu conservadorisme, algunes actuacions de na Margalida mostren la contradicció entre teoria i pràctica de la "Sección Femenina": si bé es volia relegar la dona a un àmbit propi i supeditat a l'home, remarcant els valors típicament femenins propugnats per la moral catòlica, la seva actuació impulsant els festivals i alguns cursos on es donaven nocions de sexualitat és considerada transgressora i massa avançada per al seu temps. Les fonts orals ens contenen com la delegada provincial Aurita Rivas prohibeix els "Festivals" per considerar-los immorals, i retreu a na Margalida que les actuacions no siguin adequades a la condició femenina. Així mateix els cursos de sexualitat causen commoció entre l'opinió pública manacorina.

Arribats en aquest punt, pensam que la Sección Femenina a Manacor era na Margalida Alcover. Aquesta dona intel·ligent, recta i de fort caràcter encarna l'organització; és la seva personalitat la que explica en part la trajectòria del moviment. Podríem afirmar que era una fonamentalista i només la solidaritat amb els més febles atenuava el seu gran fervor religiós. La Casa del Soldado, "Ses Cuines", "les canastillas" i els "Festivals" no són més que expressions de les seves conviccions religioses.

El sobrenom de "Sa Jefa", amb el qual tothom la coneixia i recorda, expressa clarament la consideració que d'ella es tenia. Alcover era molt conscient que ésser la delegada local de la SF de FET y de las JONS li donava capacitat de comandament i l'emprà amb benefici seu creant entorn d'ella una atmosfera de respecte i temor.

NOTES:

1. Hem optat per fer la introducció, les conclusions i la bibliografia conjuntes per no repetir informació. Malgrat tot es tracta de dos estudis diferenciats.

2. *Arriba*, 1 de juliol de 1961

3. *Ibid.*

4. Tota la documentació sobre Auxilio Social es troba al lligall amb signatura MOV 7 de l'Arxiu de Manacor

5. *Arriba*, 15 d'octubre de 1949

6. *Ibid.*, 13 i 20 de gener de 1962

Organització i tasca de la "Sección Femenina" a Manacor

Maria del Pilar Castor Binimelis i Margalida Rosselló Riera

1. Organització i estructura.

La SF, instrument emprat pel règim franquista per enquadrar les dones, mostra les característiques que defineixen l'estructura política de la Dictadura: jerarquització, centralisme i verticalitat. De menor a major grau, es distingeixen set nivells jeràrquics en l'organització: "Afiliadas, Secciones Locales, Jefaturas Provinciales, Jefaturas de Servicio, Secretaría General, Consejo Nacional i Jefatura Nacional".

Com podem veure es tracta d'una estructura fortament centralitzada i jerarquitzada que s'inspirava en les organitzacions alemanyes. Aquesta s'imposarà de forma rígida a tot l'Estat sense que hi hagi cap possibilitat d'interpretació particular; les ordres eren donades des de la Delegación Nacional i arribaven fins a la darrera dirigent local en línia descendent i vertical. La Jefe o Delegada Nacional de la Sección Femenina tenia plenes facultats de decisió i comandament, únicament estava sotmesa als organismes superiors de Falange i del Movimiento i era nomenada pel "Jefe Nacional".

Les estructures provincials i locals es limitaven a seguir les directrius de l'estructura nacional i a aplicar-les en els seus àmbits d'actuació territorial. Ambdues estaven formades per una "Jefe", local o provincial segons cada cas, una secretària i una tesorera. Les delegades locals eren anomenades per la delegada provincial, de la qual rebien les ordres i davant la qual havien de donar compte periòdicament de l'estat de l'organització i dels serveis. De manera anàloga, les diferents delegades provincials eren designades i responien de l'estat de la província a la Jefatura Nacional.

Les afiliades es dividien en tres classes per raons d'edat i de servei: "Flechas" (afiliades menors de 14 anys que només podien realitzar tasques auxiliars), "Militantes" (entre 14 i 35 anys, principal grup d'actuació) i "Adheridas o Afiliadas" (a partir dels 35 anys, només havien de pagar la quota, assistir als actes

convocats i realitzar serveis extraordinaris de manera excepcional). Fins al 1940 la SF prescindí d'actuar sobre les dones casades per no distreure-les dels seus "deures". En aquesta data s'adonaren de l'error que suposava descartar aquest sector perquè era vital conscienciar-les dels seus "deures d'esposa i mare".

Però a la pràctica aquesta teòrica homogeneïtat no es complia: són les circumstàncies concretes de cada localitat i les seves figures individuals les que defineixen les particularitats de cada delegació. A partir dels noms de les militants i de les col·laboradores observem que es tractava de filles, germanes o esposes de famílies benestants i el seu servei a les files de la SF augmentà aquest prestigi social. Fins i tot, com és el cas de Magdalena Bosch Serra, ocuparen càrrecs en el consistori municipal.

A partir de l'*Arriba* i de les diferents fonts orals hem analitzat qui eren les militants més destacades de l'organització. A causa de la naturalesa de les fonts no hem pogut determinar els anys en què desenvoluparen el seu servei ni tampoc el nombre exacte d'afiliades: el fet que hagi desaparegut tota la documentació generada per la SF impedeix comptabilitzar-les, però les fonts apunten que devien ésser entre 100 i 200 militants:

- Alcover, Margalida. Delegada local entre 1936-60.
- Forteza, Margalida. Delegada local entre 1961-77.
- Bestard, Laura. Divulgadora rural.
- Bosch, Magdalena. Les fonts orals l'esmenten com a secretària, encara que no hem determinat a quin període i durant quant de temps. Era la directora de les Juventudes.
- Codina, Maria. Directora de la Escuela de Formación.
- Ferrer Caldentey, Margalida. Instructora de música i dansa, per la qual cosa anà a Barcelona a formar-se¹.
- García, Isabel. Impartia "Trabajos Manuales".
- Jaume, Dolores. "Profesora de Hogar". El seu testimoni ens ha aportat informació sobre la preparació rebuda per ésser instructora. La filla del capità Jaume (líder falangista i batle de Manacor durant la guerra) va fer un curs de nou mesos a Poblet per preparar-se com a "profesora de Hogar". Ella ens conta que ensenyava tot el que li demanaven: brodar, cosir, punt mallorquí, fang... Jaume fou membre destacada de la SF des dels 16 anys fins a la dissolució de Falange Femenina i fou secretària de la delegada local Margalida Forteza.
- Riera Jaume, Francisca. Professora d'Educación Física.
- Sureda de Jara, Juana i Tous, Maria. Professores de "Labores". Aquesta matèria englobaria activitats diverses com "Corte y Confección", classes de cuina, de manualitats...
- Vicenç, Magdalena i Pasqual, Magdalena. Professores de "Formación del Espíritu Político Nacional".

A part de les militants pròpiament dites, en les activitats de la SF participaren altres col·laboradors:

- Álvarez-Osorio, Carme. Membre de Creu Roja i encarregada del muntatge dels espectacles. Entre aquests hem de destacar les actuacions de Mercedes Ferrer i de la ballarina Anunciación Elegido.
- Ferrer, Montserrat. Delegada de Auxilio Social a Manacor. Com ja hem esmentat, Auxilio Social i Sección Femenina col·laboraren estretament en les tasques assistencials i de beneficència.
- Llaneres, Miquel i Tous, Miquel. Balladors que ensenyaven i ajudaven les nines en els seus espectacles.

2. Activitats

Per tal d'analitzar la incidència de la Sección Femenina a Manacor hem fet un seguiment de les activitats desenvolupades a partir de l'*Arriba*.

2.1 Tasca educativa i de formació

La SF era l'encarregada d'adoctrinar la població femenina en un patró de conducta nacional sindicalista basat en la nació com a "unitat de destí", en la religió catòlica com a moral i en la beneficència i cura dels més desfavorits com a deure. El Decret de Franco del 1939 encarrega a l'organització femenina de Falange la formació i educació de la població femenina. Aquesta tasca es dugué a terme a partir de la creació de centres de formació, l'impartiment d'assignatures a les escoles, el Servicio Social i els Plans Càtedra.

2.1.1 Escuelas de la SF

L'Estat emprà la SF com a instrument per posar en marxa tot un muntatge educatiu i ideològic paral·lel destinat a la dona. Aquesta tasca era assumida a partir de la formació especial de les mestres o instructores, per la qual cosa anaven a Madrid a realitzar cursos de nou mesos on rebien ensenyances de política, religió, Labors, gimnàsia... Preocupada per la formació de quadres dirigits, tant a nivell local com provincial, la SF realitzà "cursillos de perfeccionamiento" per a les professores. En acabar el règim franquista i davant la necessitat d'adaptar els càrrecs i professions a la nova estructura democràtica es considerà que aquestes mestres tenien la categoria de EATP (Enseñanzas de Área Técnico-Profesionales).

- ESCUELAS de HOGAR. La seva finalitat era capacitar teòricament i pràcticament la dona per "efectuar la seva missió de perfecta esposa i mare". El 1940 es decreta la seva obligatorietat i fins al 1946 es duu a terme la seva implantació a diversos pobles de les illes: tres a Palma, Felanitx, Inca, Manacor, Ciutadella, Maó i Eivissa. El fet que només en trobem a 4 pobles de Mallorca i que a Manacor existís des dels seus inicis (ubicada a la seu de la Sección, antic carrer de n' Amer) mostra l'alt nivell d'institucionalització de la delegació manacorina.

A les Escuelas de Hogar es realitzaven cursos i conferències per a les complidores del Servicio Social, per a afiliades i per a interessades. Aquests eren de temàtica molt variada: treballs manuals, floricultura, bellesa i estètica, urbanitat, primers auxilis, música, tècniques aplicades a la llar, relacions humanes o formació política. A partir dels anys 70 la temàtica s'amplià a matèries que anunciaven el canvi que suposarà la Transició: drets de la dona, medecina domèstica, psicologia infantil, prehistòria de Mallorca... Les *Memorias* de la Delegación Provincial refereixen que el 1968 es realitzaren dos cursos de Servicio Social amb 90 assistents a Manacor; les mateixes dades són proporcionades al 1969; el 1970 són tres els cursos i tingueren 78 alumnes; el 1971 n'hi hagué dos amb 80 alumnes; el 1972 es realitzaren quatre cursos del Servei Social; el 1973 n'hi hagué 4 amb 86 matriculades; el 1974, 4 cursos amb 103 alumnes; el 1975 es feren quatre cursos amb 127 alumnes i el 1976 quatre amb 48 alumnes.

Molta gent recorda els cursos de cuina; aquests eren molt freqüents i tenien molt bona acollida (1968,1969,1972,1973 i 1974); foren impulsats per na Margalida Forteza i eren impartits a hotels de la costa pels "Chefs" més reconeguts.

A l'*Arriba* trobam publicitat de més exemples: Plan de Formación de la Masa (1956), Curs per a la formació de "Madres Ejemplares" (març de 1972), curs d'alimentació i nutrició (març de 1973), curs de "Corte" (1973), curs de "Corte i Confección" (1976)...

-ESCUELAS de FORMACIÓN. El seu àmbit d'actuació era la formació de les dones treballadores, analfabetes o amb nivells d'educació deficient. Estaven pensades per situar-se a poblacions de baix nombre d'habitants que no tenien Escuela de Hogar. Prest es crearen també a les ciutats importants on consideraven que eren necessàries per l'alt índex d'analfabetes. Aquest és el cas de Manacor on la SF també comptava amb una Escuela de Formación dirigida per na Maria Codina. Aquestes Escuelas anaven dirigides a la formació d'obreres i camperoles majors de 14 anys, les quals aprenien a llegir, a escriure i coneixements bàsics. Eren classes nocturnes impartides de set a nou a la Casa de las Flechas ubicada al carrer Amargura (actuals Galerías Caldentey). Na Margalida Forteza, que també era mestra, recorda com feia classes a les perleres de la fàbrica major. L'Ajuntament contribuïa al manteniment del centre amb una subvenció de 200 pessetes mensuals durant els 6 mesos que durava el període de docència².

L'existència d'aquests centres expressa una de les contradiccions entre teoria i pràctica de la Falange Femenina: es volia relegar la dona a la llar, però aquests centres la formaren individualment i fomentaren la seva iniciació professional.

2.1.2 Assignatures a les escoles

L'activitat de les instructoras de la SF als centres d'ensenyança se centrà a impartir assignatures de "Política, Hogar i Educación Física".

La implantació del règim franquista suposà la fi del sistema educatiu laic i mixt configurat durant la Segona República. L'educació es basà en una diferencia-

ció en la formació dels nins i les nines. La seva transcendència és molt gran ja que l'actuació en aquests centres permetia ampliar el seu radi d'acció a tot el col·lectiu femení, així no només s'imposaven els seus valors a les afiliades.

Pel que fa al sou de les mestres, na Dolores Jaume i na Margalida Forteza ens contenen que els pagaven una quantitat simbòlica que només cobria les despeses de material, fins i tot havien d'afegir doblers de la seva butxaca. Na Dolores afirma que començà a cobrar un sou de 64 pessetes a la dècada dels 60 per fer classes a l'institut.

2.1.3 Servicio Social

Fou el gran instrument d'expansió del model de dona propugnat pel franquisme, ja que era obligatori i necessari per obtenir:

- Títols oficials per exercir una professió oficial.
- Feines retribuïdes en entitats de l'Estat o corporacions.
- Exercici de càrrecs en organitzacions de FET y de las JONS.
- El passaport.
- Llicències de conducció, caça i pesca.
- Inscripcions a concursos i oposicions.

Les formes de complir el Servicio Social eren diverses: ordinari, en internat, per obreres i lliure. L'ordinari eren tres mesos de formació teòrica (dues hores diàries) i tres mesos de prestació (sis hores diàries). En règim d'internat la duració era de tres mesos. El Servicio Social de les obreres consistia en sis mesos de formació amb classes de dues hores al dia. Finalment, el lliure era per a les dones de llocs on no hi havia institucions adequades per a la formació i prestació: se'ls enviaven llibres de "Formación en el Espíritu Nacional" i de "Economía Doméstica" i la prestació era substituïda per la confecció de "canastillas".

Amb el pas dels anys el seu compliment es va fer de forma menys ortodoxa i més flexible, assimilant-se a la modalitat lliure.

A part d'ésser un instrument ideològic constituï una forma de dificultar l'accés al món laboral, afegint una trava més a les ja existents. Paradoxalment, les hores de prestació representaren una important font de mà d'obra per al Règim, ja que les complidores treballaven a menjadors, escoles, oficines... El Servicio Social resultava doblement rendible per a l'Estat: ideològicament, pel control que exercia, i econòmicament per la quantitat de treball gratuït que generava.

En teoria eren dues hores diàries on s'ensenyaven matèries diverses com cuina, "labores", història, convivència, floricultura, religió o política. Un anunci de l'*Arriba* del 3 de novembre de 1956 fa propaganda d'aquests cursos i fa una crida a l'assistència: "Joven, ¿te interesa tener el Servicio Social obligatorio para: ir al extranjero, emplearte en una oficina, oposiciones a títulos universitarios, tener carnet de conductor sin pasar por el exámen? Acude día tres a las siete en el local de Falange Femenina, calle Amer".

Malgrat la teòrica rigidesa dels horaris i les classes, els testimonis consultats ens diuen que o bé els ho signaven directament sense haver d'anar a les classes, o només anaven a qualque conferència o a alguna classe a la setmana.

2.1.4 Plans Càtedra.

Aquesta idea importada d'Alemanya es posà en marxa a partir de 1945. La seva raó d'ésser era crear escoles ambulants per dur les ensenyances del Règim a les zones rurals. Inclouen coneixements tericopràctics de política, llar i tècniques agrícoles; tenien una durada de 45 dies. La seva funció era formativa però també assistencial. A Manacor només en tenim constància als anys 1954-56, l'existència d'una escola de formació i una d'"hogar" els feia innecessaris.

2.2 Activitats benèficoassistencials i propagandístiques

Hem englobat les activitats que esmentarem en aquest apartat sota el qualificatiu de benèficoassistencials i propagandístiques, perquè considerem que són les dues cares d'una mateixa moneda. Per una banda els espectacles i festivals aconseguïen els doblers necessaris per finançar les causes benèfiques i, per una altra, aquestes tenien com a rerafons l'exaltació dels principis del Règim. Tots els testimonis consultats recorden els "festivals" i lloen aquesta tasca assistencial, segons ells *varen fer molt de bé*. Per tant, són aquest tipus d'activitats les que consolidaren la Sección Femenina dins Manacor i les que expliquen el seu alt grau de reconeixement social.

Una vegada acabada la Postguerra i superades les principals dificultats, les activitats de la SF segueixen una línia d'actuació basada en la recollida de fons per a totes les causes benèfiques: des de les més properes -com l'ajuda als afectats per les torrentades locals i a les embarassades amb les famoses "canastillas"-, fins a la participació amb Cruz Roja en la postulació anual o l'ajuda a causes internacionals.

2.2.1 Campanyes "procanastillas"

S'emmarcaven dins la política de foment de natalitat del Règim. La SF, com a organisme encarregat de la formació i control de la dona, s'ocupà d'instruir-les en l'atenció als nadons i confeccionà "canastillas" amb roba per als infants per tal d'ajudar les mares pobres.

Des del 1941 i fins a 1977 trobam constància de la seva realització cada any. El 27 de novembre de 1947 l'*Arriba* fa una relació del seu contingut: cunes, mantes d'estam, de cotó, dotzenes de bragues, mitja dotzena de camisetes, tres jerseis, quatre o sis panyals, quatre faixes, sabó, aigua de colònia... L'article també remarca que la SF confeccionava les peces amb la intervenció de "señoritas de buena voluntad i disposició" (es refereix a les complidores del Servicio Social o a les nines que feien les assignatures d'"Hogar i Labores"). Na Margalida Alcover, en una entrevista de dia 2 d'abril de 1955, refereix que cada any es repartien unes 60 "canastillas" entre les famílies proporcionades per les llistes de la beneficència municipal.

A partir de l'*Arriba* podem veure com es finançaven:

- Subvencions de l'Ajuntament. El consistori de Manacor donava una subvenció anual de 1.000 pessetes, però s'esmenta que com que no eren suficients s'havia de recaptar doblers per altres vies: Aquesta és la raó d'ésser dels festivals.

- Festivals i espectacles. El 17 de gener de 1948 el setmanari refereix la recaptació obtinguda en una representació teatral "pro-canastillas": de les 5.741 pessetes obtingudes, 3.245 són per a les "canastillas" i la resta per a altres despeses.

Entre el 1950 i el 1953 se celebraren quatre grans festivals benèfics al Teatre Principal que constituïren una fita clau dins la història de la cultura a Manacor, als quals l'*Arriba* dedicà diversos exemplars³. És interessant veure com es repartien els doblers recaptats. Així, entre les dues funcions del festival de 1950 s'aconseguien 10.433'50 pessetes; després de pagar el lloguer dels altaveus (200'15 ptes.), l'orquestra (600 ptes.) i les despeses de tramoia en quedaren 8.434'80. D'aquestes, 8.000 es dedicaren a "canastillas" (el setmanari proporciona la relació de les 11 beneficiades) i 434'80 es reservaren per al proper festival.

Representació dels Bosques de Viena a un d'aquests festivals. Fotografia cedida per Rafel Ferrer Massanat.

2.2.2 Assistència a pobres i malats

La SF realitzà les funcions d'una inexistente assistència social i així organitzà la recollida de roba i donatius per als pobres i marginats; aquests estaven classificats en quatre categories en funció de les seves necessitats. La quantitat dels donatius variava segons cada nivell:

- Primera categoria: 200 pessetes
  - Segona categoria: 150 pessetes
  - Tercera categoria: 100 pessetes
  - Quarta categoria: 50 pessetes
- En ocasions extraordinàries es donaven 400 pessetes.

Els doblers s'aconseguien mitjançant tómbols, festivals o "cestras benéficas". Nadal era l'època on es concentraven la majoria d'aquestes activitats.

Per una altra banda, l'any 1953 se celebrà un festival organitzat per la SF i l'Ajuntament per recaptar diners per comprar l'aparell de raigs X de l'hospital. El maig de 1955 es realitzà una "cestra benéfica pro-caridad", que s'omplí amb els donatius dels manacorins: 500 pessetes de Pedro Riera, un dormitori ofert pel Gremio de la Madera de Sección Económica, o una botella de licor i 25 pessetes del Café Hípico en són algunes mostres⁴. Col·laboraren en la venda dels billets els gremis de la construcció, gerreria, fusta... Aquesta iniciativa anà acompanyada per actuacions dels Coros i Danzas i per conferències de Jorge Andreu. A l'Arriba es destaca l'èxit d'aquesta campanya organitzada per na Margalida Alcover, on foren recaptades 22.908 pessetes.

La SF de Manacor no només col·laborà en accions benèfiques locals, sinó que també se solidaritzà amb causes estatals. L'octubre de 1957 respon a la crida que la SF de València fa per atendre els damnificats de les recents inundacions. Per això organitzà un festival on també hi col·laboren la Agrupación Artística, Unión Deportiva Manacorens i la Capella de Manacor. Fou patrocinat per l'Ajuntament.

A causa de l'èxit obtingut es repeteixen les actuacions a benefici dels necessitats de Manacor a la campanya de Nadal.

2.2.3 Exposicions i concursos de flors

Al mes de maig, les delegacions locals participaren en la celebració de les Festes de Primavera amb les seves característiques exposicions de plantes i flors.

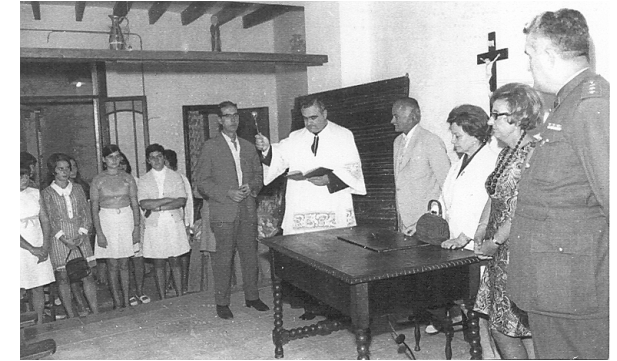
Les *Memorias Provinciales* fan anualment la relació de pobles on es feien aquestes exposicions. Sempre trobam referències a Manacor (1954-1977). Les exposicions se celebraven a la seu de la SF. El jurat, que determinava les premiadetes de les diferents categories, era format per les principals autoritats. La relació dels premis i els jurats són exposats a l'Arriba: "Rosas Solitarias, Flor, Ramos

Rosas, Ramos de Flores Variados, Macetas Florales, Macetas Verdes i Cactus"⁵. Hi havia tres premis per categoria: siurells, geros de vidre, ceràmica fina...

Un dels exemples de la composició dels jurat el trobam a l'Arriba de l'11 de maig de 1963: el batle Jorge Servera, el "Jefe Local" de Falange Bartolomé Llinás, la

"Inspectora Provincial" Mª Antonia Villalonga, la "Regidora Provincial de Cultura" Margarita Sabater i altres càrrecs rellevants com el comandant d'infanteria o el capità de la Guàrdia Civil. Més que una exposició de flors es tractava d'un acte social on acudien les dones i nines de les famílies manacorines més destacades. També es convidava la premsa i altres entitats del poble.

2.2.4 Coros y danzas

La SF potencià la música i el ball com a qualitats que distingien les dones mitjançant els grups de Coros y Danzas. Amb la participació a celebracions i festivals les falangistes recaptaven diners per a activitats benèfiques. Aquests grups es destacaren per la seva qualitat artística i pel reconeixement social de què gaudiren i també suposaren la recuperació dels balls mallorquins.

Una altra vessant fou l'ús polític d'aquestes manifestacions artístiques com a instrument propagandístic del Règim en les sortides a l'estranger.

L'agrupació de Coros y Danzas manacorina tengué una important projecció dins i fora del poble. Sobretot destacà l'actuació de les Flechas: l'Arriba del 22 d'octubre de 1949 ens refereix que per haver guanyat el Concurso Nacional de Danzas organitzat per la SF a Madrid, la "Delegada Nacional" Pilar Primo de Rivera concedeix un local dedicat a "Flechas" i "Margaritas" ubicat al carrer Amargura. La Delegación Nacional s'encarregà del lloguer i del mobiliari per un valor de 13.000 pessetes: tenia un despatx, una sala biblioteca, una sala de jocs, una escola de "Margaritas", una cuina i un pati. S'inaugurà el dia de la patrona, Santa Teresa, en un acte on també fou atorgada a na Margalida Alcover la "Y en rojo individual".

El 1962 la "Delegada Nacional" visità Manacor, i realitzà una inspecció al local de "Flechas" que havia concedit. Segons na Margalida Forteza, la Casa de Flechas, que també funcionava com a Círculo Cultural de Juventudes, fou traslladada l'any 1968 al número 23 de l'avinguda General Mola (actual carrer Baix des Cós).

Inauguració de la Casa de Flechas de l'avinguda General Mola. Devora la taula podem veure la "Delegada Provincial" Aurita Rivas (vestida de blanc) i la "Delegada Local", na Margarita Forteza (amb ulleres).

Una altra mostra de la importància de les "Flechas" manacorines és que al 1952 guanyaren el primer premi al concurs de balls regionals de Palma. Per això

concuraren a Madrid on obtingueren el primer premi nacional de la seva categoria. Les components del grup eren: Catalina Llull, Petra Caldentey, Jerònia Mesquida, Mercedes Vadell, Antònia Riera, Catalina Lliteres, Francisca Perelló, Maria Moyà, Maria Andrea Alcover, Maria Riera, Antònia Llodrà i Joana Fornés. Les dirigien Dolores Jaume, la secretària Margalida Forteza i el mestre de ball Miquel Llaneras⁶. L'any següent obtingueren el primer premi de Danzas de Juventudes al Concurso Nacional de Danzas Folklóricas.

2.2.5 Esport femení

L'esport no només era concebut com una activitat benèfica per a la salut, sinó que també era un instrument més d'exaltació franquista. La finalitat propagandística es plasma en l'exhibició pública per mitjà de les competicions i campionats organitzats conjuntament amb el Departamento de Educación Física i la Federación Española. El fet d'impulsar l'esport femení podria semblar un exemple de progrés, però si analitzam el fenomen observam que els objectius no són desenvolupar les capacitats de la dona, sinó inculcar disciplina i esperit d'obediència. Els esports practicats eren els que corresponien a la idea de feminitat preestablerta.

L'esport més practicat i on més destacaven les falangistes era el bàsquet. Són nombroses les cites referides als partits disputats per l'equip femení Juvenil Club Perlas Manacor.

Les *Memorias* de 1975 informen sobre el número d'equips esportius femenins existents a Manacor: sis equips escolars de bàsquet, dos equips escolars de minibàsquet, tres equips escolars de voleibol i 8 equips d'hàndbol.

2.2.6 Festivitats i celebracions

Les dones falangistes participaven anualment a tots els actes de celebració relacionats amb dates clau del Règim i de festivitats religioses. L'*Arriba* refereix que aquests actes sempre anaven acompanyats d'una missa solemne, de la desfilara de la banda de música i de la presència de les autoritats eclesiàstiques més destacades i les màximes autoritats falangistes provincials i locals.

- El 4 de Setembre es commemorava la victòria sobre els rojos en el desembarc de Porto Cristo. Així, al 1956 tenen lloc els "Festejos Cívico-Religiosos con motivo del XX Aniversario de la expulsión de las huestes marxistas por las gloriosas tropas nacionales"⁷.

També es commemorava la victòria de juliol del 36; L'*Arriba* destaca els actes del "XXVII Aniversario de la Victoria" el 1963.

- L'1 d'octubre, "Día del Caudillo", era una data celebrada a tot l'Estat, on participaven totes les forces del Règim. En aquest marc, la SF col·laborava i celebrava alguns actes propis: és el cas de la funció realitzada al Salón Variedades el 1950 com a homenatge al Caudillo i que al mateix temps fou un acte de lluita contra la mortalitat infantil. Fou presidit per Pedro Durán, cap de Falange Local i diputat provincial. Se sor-

tejaren 40 peces per a les mares pobres i es projectaren el *NO-DO* i els documentals *La varita mágica* i *Un noticiario educativo*. Na Margalida Alcover pronuncià un discurs i es cantaren els himnes nacionals⁸. Quasi totes les celebracions del dia del Caudillo a Manacor eren semblants a aquesta: combinaven l'exaltació a la pàtria i al cap de l'Estat amb la donació de roba als pobres.

- El 15 d'octubre de cada any se celebrava el dia de *Santa Teresa*, patrona de la SF. Era el dia en què es concedien els premis al servei de les falangistes més destacades i també es realitzava la cerimònia de pas de les "Flechas" a la categoria d'"Afiliadas". L'*Arriba* del 19 d'octubre del 1946 esmenta com na Joana Truyols, na Joana Rosselló, na Margarita Ferrer, na Joana Martí i n'Ana Galmés passaren a esser "Afiliadas".
- Per *Nadal* es duïen a terme nombroses activitats benèficoassistencials i festives. Les "señoritas de Falange" organitzaven cursos, conferències, concursos de betlems, de nades, de cartells, de felicitacions... Destaquen els actes organitzats per SF en motiu del "XXV Aniversario de la Fundación de Falange". Es duu a terme una exposició sobre la tasca de la SF i es munta un betlem comentat a iniciativa de na Margalida Alcover. El betlem parlat consistia en la representació de 12 escenes -de l'Anunciació fins als Reis- representades per infants que llegien fragments escollits de l'Evangelí. Cada sessió durava mitja hora. També tengué una finalitat benèfica perquè a l'entrada se sol·licitava una ajuda per a les "canastillas".

Conclusions

En primer lloc volem remarcar que hem evitat dur a terme una valoració del significat ideologicopolític que implica i expressa la Falange Femenina, si bé l'hem tengut present en tot moment. El motiu és obvi: a Manacor existeix encara un cert temor a parlar del passat franquista del poble, que és encobert adoptant una postura d'indiferència o simulant ignorància envers el tema. Al mateix temps no hem d'oblidar que estudiar la SF a Manacor suposa parlar de les falangistes manacorines, la majoria de les quals són vives i gaudeixen d'una posició social destacada.

Aquests són els motius de no haver aprofundit en la vessant política de l'organització de forma explícita, si bé són per tots conegudes quines eren les consignes ideològiques que propugnaven.

A un primer cop d'ull, l'anàlisi que hem presentat podria semblar una mica buit de contingut, però aquest no és el cas. Les activitats exposades poden semblar mancades d'intencionalitat, però res més lluny de la realitat.

La significació de la SF a Manacor s'ha de valorar pel fet que imposà un model de dona regit pels principis de submissió i inferioritat respecte l'home. Se

les relegava a l'esfera privada per la convicció que la seva finalitat a la vida era ésser perfecta mare i esposa. Aquesta consideració de la figura femenina ens sona a tots: mares, ties o padrines són l'expressió d'aquests valors que foren configurats pel franquisme i potenciat pel clericalisme de l'època. La SF actuà com a instrument polític del franquisme per transmetre el model de dona que li era útil; la formació en "labores", puericultura, rentat i planxat, economia domèstica o religió responia a una concepció de dona basada en la maternitat i la dedicació plena a la família. Per tot això afirmam la importància i l'eficàcia de la tasca desenvolupada per la SF al nostre poble: crearen i perpetuaren la imatge que tenien i imposaven de la condició femenina.

Per una altra banda, la significació de la SF no es troba només en qui eren les afiliades. El desenvolupament de tot un sistema educatiu paral·lel, que obligava la població femenina a escoltar i acceptar les seves consignes -no hem d'oblidar que els cursos i les conferències eren obligatoris per aconseguir títols i certificats (Servicio Social) i també per beneficiar-se de les "canastillas" o dels medicaments i la llet en pols- feia que, per una via o una altra, totes les dones manacorines de l'època fossin influïdes per les seves premisses.

A la introducció ens havíem proposat determinar els trets i peculiaritats de la SF a nivell local davant la manca d'estudis publicats d'aquestes característiques. Ja hem deixat clara la rigidesa de l'estructura centralista i jerarquitzada de la SF que deixava poc marge a les aportacions o innovacions originals. De fet, el grau d'eficàcia de cada centre era mesurat per la fidelitat amb què s'assumien i es plasmen les directrius emanades des del poder central. Malgrat aquesta teòrica homogeneïtat no podem negar l'existència d'especificitats a la delegació local manacorina, les quals ens duen a afirmar la importància d'aquesta organització a Manacor, tal com es demostra a:

- La importància de la seva fundadora en la determinació de la línia d'actuació de la Delegació Local: la Sección Femenina a Manacor no es pot entendre sense la figura de na Margalida Alcover.
- L'alt grau d'institucionalització, demostrat pel fet que Manacor és la primera delegació local constituïda a Mallorca i que a més té un local propi, mentre que altres delegacions el compartien amb altres entitats. Així mateix comptava amb una Escuela de Hogar i una Escuela de Formación i un cos important d'instructores que també impartien classes a les escoles i instituts. A més, no podem passar per alt la visita de la "Delegada Nacional" a la nostra localitat per tal de felicitar les "Flechas" i "Margaritas" per les seves actuacions i per concedir-los un local subvencionat per la Delegación Nacional.
- La contradicció entre teoria i pràctica en el falangisme femení. Encara que les doctrines tenien com a objectiu relegar la dona a la llar, la formació a les obreres i les demostracions públiques de les qualitats femenines mitjançant espectacles, desfilades i exposicions tenien l'efecte con-

trari al desitjat: la dona era exhibida públicament.

Aquesta contradicció també és palesa en els cursos d'educació sexual promoguts per na Margalida Alcover, el contingut progressista dels quals distava molt de les consignes tradicionalistes i religioses que propugnava l'organització.

- La seva tasca assistencial i benèfica fan que la Sección Femenina realitzàs les funcions d'una inexistent Seguretat Social a nivell local.
- La rellevància dins el món sociocultural de Manacor. A partir de la dècada dels 50 la Sección Femenina pot ésser considerada com una associació beneficocultural que amb la participació a tots els actes i festes del poble i amb l'organització d'actes propis (festivals, exposicions de flors, actuacions de "Coros y Danzas"...), ha constituït una fita clau en la història de la cultura manacorina.

Bibliografia

- BOSCH, E. i FERRER, V.A.: *El model de dona a la Sección Femenina. Implantació a les Illes Balears (1939-1975)*. UIB, Palma, 1997.
- Consignas del Caudillo a la Sección Femenina*. Discurso pronunciado en la concentración de El Escorial (8-7-44), en el 10º aniversario de la fundación de la SF de Mandos, 32, 122-123. 1944.
- DELEGACIÓN NACIONAL DE LA SECCIÓN FEMENINA DE FET Y DE LAS JONS:
  - *Lecciones para los cursos de Formación de Instructoras del Hogar*. Delegación Nacional de la SF de FET y de las JONS. Madrid, 1942.
  - *Enciclopedia para cumplidoras del Servicio Social*. Artes Gráficas. Madrid, 1965.
  - Discurso de Pilar Primo de Rivera en el IX Consejo Nacional de la Sección Femenina*. Delegación Nacional de la SF de la FET y de las JONS. Bilbao, 1945.
  - Discurso de Pilar Primo de Rivera en el XVIII Consejo Nacional de la Sección Femenina* (22 de enero de 1956). Arriba, p.17.
- FERRER, R.: *Sa Bassa. 100 batecs de Manacor*. Ajuntament de Manacor. Manacor, 1999.
- FRANCO, G.: "La contribución de la mujer española a la política contemporánea: El régimen de Franco (1936-1979)" a DDAA: *Mujer y sociedad en España 1700-1975*. Instituto de la Mujer. Madrid, 1986. p.391-431.
- GALLEGO, M.T.:
  - "Notas sobre el poder, la socialización política y la mujer (La Sección Femenina de Falange)" a *Seminario de Estudios de la Mujer de la Universidad Autónoma de Madrid. Nuevas perspectivas sobre la mujer*. Universidad Autónoma, vol.II. Madrid, 1982. p.42-49.
  - *Mujer, falange y franquismo*. Taurus. Madrid, 1983.
  - Normas de Escuelas de Formación para las Delegadas Locales* (1 de octubre de 1952). Secretaría Nacional de la Delegación Nacional de la Sección Femenina.
  - Normas sobre Escuelas mixtas de Formación-Hogar para las Delegadas Locales* (Noviembre de 1952). Secretaría Nacional de la Delegación Nacional de la Sección Femenina.
- PASTOR, M.I.: *La educación femenina en la postguerra (1939-1945). El caso de Mallorca*. Instituto de la Mujer. Madrid, 1984.
- VOLTES, M.J. i VOLTES, P.: *Las mujeres en la historia de España*. Planeta. Madrid, 1986.

Fonts d'arxiu

- Circulars sobre actividades culturales (1952-1966)*. A.R.M., Movimiento 198.
- Correspondencia con Manacor (visitadoras sociales)*. A.R.M., Movimiento, 197-2.
- Correspondencia provincial (Palma y Locales)*. A.R.M., Movimiento 149.
- Delegadas insulares locales de la Sección Femenina en Baleares: correspondencia*. A.R.M., Movimiento 137.
- Documentació de Auxilio Social de Manacor*. A.M.M., Movimiento 7.
- Fichero de Instituciones Sociales de Baleares*. A.R.M., Movimiento, 188.

-Resumen Correspondiente a las Actividades desarrolladas en la delegación Provincial de Baleares, anys 1939-1959. A.R.M., Mov.143

-Resumen Correspondiente a las Actividades desarrolladas en la delegación Provincial de Baleares, anys 1960-1977. A.R.M., Mov.143-Mov.144 (periodicitat anual).

Prensa

-Arriba, anys 1938-1966.

-Manacor, març a juny de 1971.

-Perlas y Cuevas, 1995 a abril 2000

Fons orals

-Álvarez-Osorio, Carme

-Ferrer Massanet, Rafel

-Forteza, Margalida

-Jaume, Dolores

-Altres: coneguts, familiars, veïnats...

NOTES:

1. Arriba, 2 d'agost de 1952

2. Arriba, 19 de febrer de 1949

3. Ibid., 20 i 27 de maig de 1950; 3, 10 i 24 de juny de 1950; 2 i 30 de juny de 1951; 7 de juliol de 1951; 14 de febrer de 1953 i 18 d'abril de 1953.

4. Ibid., 19 de febrer de 1955

5. Ibid., 19 de maig de 1956

6. Ibid., 13 de desembre de 1952

7. Ibid., 1 de setembre de 1956

8. Ibid., 14 d'octubre de 1950

El fet casteller a Manacor

Joan Llodrà Gaià

1. Presentació

L'any 1996 Manacor va veure el naixement de la Colla Castellera Al·lots de Llevant, una experiència ben novedosa que, una vegada passats sis anys, mereix ser una mica estudiada. En aquest treball, a més de fer una petita introducció al món casteller i de veure els antecedents castellers a Manacor abans de la creació dels Al·lots de Llevant, estudiarem l'evolució d'aquest col·lectiu tant a nivell tècnic com a nivell social.

2. Breu introducció al món casteller

Els castells són una activitat viva, que evoluciona tècnicament al llarg del temps, espectacular i emocionant, amb una plasticitat difícil de descriure. Cap altre exercici similar arriba a assolir l'envergadura dels castells, que arriben amb facilitat als set pisos, sovint als vuit i en comptades ocasions als nou o fins i tot deu pisos. Les seves especials característiques els situen a mig camí entre una manifestació de cultura popular tradicional i un esport, de fet reuneixen característiques d'ambdues disciplines.

2.1 Història

La hipòtesi més estesa diu que els castells s'inicien com a evolució d'un antic ball popular (el ball de valencians), que acabava amb l'aixecament d'una petita torre humana. Aquesta construcció va anar adquirint cada vegada més importància, fins a arribar a prescindir completament del ball original.

Els castells, tal i com els coneixem avui, no tenen més de dos-cents anys. Les dues primeres colles de castellers estan documentades l'any 1805 a Valls: eren la colla dels pagesos i la dels menestrals. Aquesta primera referència documental fa que actualment es consideri Valls com el bressol dels castells, i les comarques del Camp de Tarragona i del Penedès com l'àrea tradicional casteller.